

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-27-1>

УДК 338.45:65.050.9

ОРГАНІЗАЦІЯ І НОРМУВАННЯ ПРАЦІ ЗА ПРИНЦИПАМИ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ НА ПІДПРИЄМСТВАХ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ

ORGANIZATION AND RATING OF WORK ACCORDING TO THE PRINCIPLES OF SOCIO-ECONOMIC SAFETY AT FOOD INDUSTRY ENTERPRISES

Драган Олена Іванівна

доктор економічних наук, професор,
Національний університет харчових технологій
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7606-2385>

Бергер Аліна Дмитрівна

кандидат економічних наук, доцент,
Національний університет харчових технологій
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2269-6147>

Dragan Olena, Berher Alina

National University of Food Technology

У статті обґрунтовується актуальність дослідження організації і нормування праці з урахуванням принципів соціально-економічної безпеки. Соціально-економічна безпека підприємства на перше місце ставить всебічне врахування інтересів, потреб і захисту людини у сфері праці. Узагальнено класифікацію загроз техніко-технологічній безпеці підприємства з поділом на зовнішні та внутрішні. Розроблено сучасну структуру техніко-технологічної безпеки, за складовими, зокрема, стан та рівень техніко-технологічної бази підприємства, виробнича безпека, охорона праці, техніка безпеки, система управління охороною здоров'я і безпекою праці. Проаналізовані негативні тенденції у розвитку організації і нормування праці підприємств харчової промисловості сьогодення. Запропоновані заходи щодо удосконалення організації і нормування праці на підприємствах харчової промисловості з урахуванням принципів соціально-економічної безпеки та міжнародного досвіду.

Ключові слова: соціально-економічна безпека, організація праці, нормування праці, техніко-технологічна безпека, стандарти, безпека праці.

В статье обосновывается актуальность исследования организации и нормирования труда с учетом принципов социально-экономической безопасности. Социально-экономическая безопасность предприятия на первое место ставит всесторонние интересы, потребности и защиту человека в сфере труда. Обобщена классификация угроз технико-технологической безопасности предприятия с разделением на внешние и внутренние. Разработана современная структура технико-технологической безопасности по составляющим, в частности, состояние и уровень технико-технологической базы предприятия, производственная безопасность, охрана труда, техника безопасности, система управления здравоохранением и безопасностью труда. Проанализированы негативные тенденции в развитии организации и нормирования труда предприятий пищевой промышленности. Предложены меры по совершенствованию организации и нормирования труда на предприятиях пищевой промышленности с учетом принципов социально-экономической безопасности и международного опыта.

Ключевые слова: социально-экономическая безопасность, организация труда, нормирование труда, технико-технологическая безопасность, стандарты, безопасность труда.

The actuality of research's improvement of organization and set of labour norms taking into account principles of socio-economic safety is established in the article. The increase of organization efficiency and set of labour norms of food industry enterprises, the estimation influences on the qualities of operating norms, that must take into account all factors and risks of food productions by the modern standards of personnel safety is proven in the article. Socio-economic safety of the enterprise respect the person's interests, necessities and his/ her safety in the sphere of labour. The personnel as the basic value of the enterprise must work in safe normal terms and with the high labour productivity. The influence of socio-economic safety through the component of technical and economical safety on labour organiza-

tion and its constituent of set of labour norms is offered in the article. The classification of threats of technological and technical safety of the enterprise with dividing them into external and internal is generalized. The modern structure of technical and technological safety by the constituents, in particular, the state and level of technical and technological base of the enterprise, productive safety, labour safety, technician safety protection, control system of health protection and labour safety is worked out. The best enterprises of food industry are certificated by the standards of ISO 9001 "System of management quality", ISO 22000 "System of management safety of food products" and ISO 45001 "Control system of health protection and labour safety", that fully answers the requirements of technical and technological safety, organization and set of labour norms. Especially popular distribution of introduction standard experience of ISO 45001 as the most modern world requirements to the health protection and labour safety in obedience to International Labour Organization. The negative tendencies in organization and set of labour norms of food industry enterprises of present time are analyzed. The events in relation to the improvement of organization and set of labour norms on the food industry enterprises, taking into account the principles of socio-economic safety and international experience in accordance with standards, positions and rules of International Labour Organization are offered.

Keywords: social and economic safety, labor organization, labor rationing, technical and technological safety, standards, labor safety.

Постановка проблеми. Міжнародна практика свідчить, що сучасний розвиток підприємств, у тому числі, і харчової промисловості, базується на поєднанні трьох аспектів: соціального, економічного й екологічного.

Соціальний аспект, безпосередньо пов'язаний з підвищенням ефективності використання трудового потенціалу працівників, забезпеченням їхньої безпеки та гуманістичним підходом до праці. В основу якого покладено: збагачення змісту праці, розвиток колективних форм організації праці; створення безпечних досконаліших умов праці; раціоналізація режимів праці і відпочинку, запровадження гнучких графіків роботи; підвищення ефективності організації і нормування праці. Водночас відбулися зміни у розвитку виробничих процесів харчових виробництв, які пов'язані з автоматизацією, роботизацією, безперервністю режимів роботи та з вимогами до впровадження ефективних систем безпеки праці, стандартів та методик, у відповідності до рекомендацій Міжнародної організації праці. Це вимагає розроблення підходів до удосконалення організації і нормування праці з урахуванням принципів соціально-економічної безпеки підприємства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Досліджуючи питання – організації і нормування праці підприємств у наукових публікаціях за останні п'ять років, виявлено, що науковці звертають увагу на напрямки їхнього удосконалення з наступних позицій: Арапов О.С., Дорошенко Т.М – факторів підвищення ефективності виробництва [1]; Бутенко Д.С. – використання робочого часу у теорії управління персоналом [2]; Водянка Л. Д., Зрибнєва І.П., Сибирка Л.А. – кризових умовах функціонування [3]; Ковальова О.М. – системи трудового потенціалу [4]; Седляр М.О. – умов становлення постіндустріального суспільства [5], Холодницька А.,

Мозгова І. – оптимізації процедури їхнього проведення [6], Черноіванова Г. – сфери творчої та інноваційної праці [7], Чернушкіна О.О., Царук В.Ю. – зарубіжного досвіду та практики застосування на підприємствах [8].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Сучасні підприємства харчової промисловості – це високотехнологічні виробництва, які оснащені висококомплексним й автоматизованим обладнанням з програмним управлінням. Водночас на підприємствах харчової промисловості (м'ясопереробне, птахопереробне, напівфабрикатне тощо) залишається велика питома вага ручної праці, в тому числі, і важкої фізичної, і більшість працюючих жінки. Гостро стоять питання – попередження виробничого травматизму, проведення атестації робочих місць за умовами праці, нормування праці для різних категорій працівників тощо. Водночас на підвищення ефективності організації і нормування праці впливає оцінка якості чинних норм на підприємстві, які повинні враховувати усі фактори, ризики і небезпеки харчових виробництв за сучасними стандартами до безпеки праці. Розгляд цього питання у наукових працях є недостатньо вирішеним і вимагає більш детального дослідження.

Формулювання цілей статті. Дослідити сучасний вплив соціально-економічної безпеки на удосконалення організації і нормування праці підприємств харчової промисловості.

Виклад основного матеріалу дослідження. Соціально-економічна безпека підприємства акцентує увагу на її соціальній спрямованості – всебічному врахуванні інтересів, потребі захисті людини у сфері праці. Нормування є основою для удосконалення організації праці, оскільки вимагає за підставі принципів раціональності і оптимізації узгодити роботу всіх структурних виробничих

підрозділів і використовувати обладнання та устаткування, розставити робітників на технологічних процесах за відповідно техніко-обґрунтованими нормами виконання завдань. Для цього потрібно врахування специфіку техніко-технологічних, організаційних, економічних, психофізіологічних і соціальних факторів до конкретних сучасних умов діяльності підприємств.

Водночас основною цінністю підприємства є персонал, якій повинен працювати у безпечних нормальних комфортних умовах, забезпечуючи високий рівень фізичного здоров'я та продуктивності праці. Вплив соціально-економічної безпеки на удосконалення організацію і нормування праці підприємств харчової промисловості (рис. 1).

Сьогоднішній рівень техніко-технологічної безпеки підприємств харчової промисловості потребує зосередження уваги на питаннях: впровадження сучасних технологій із забезпеченням стандартів безпеки праці, ліквідації моральної зношеності основних виробничих засобів, дотримання трудової дисципліни, пошуку інвестицій для інноваційного розвитку тощо.

Техніко-технологічна безпека – це складова соціально-економічної безпеки підприємства, пріоритетним завданням якої є захист від негативних чинників з метою створення та найбільш ефективного використання техніко-технологічної бази та технологічних виробничих процесів для забезпечення високого рівня конкурентоспроможності підприємства на ринку [9, с. 82].



Рис. 1. Вплив соціально-економічної безпеки на нормування праці

Джерело: авторська розробка

Ця складова є захистом від можливих втрат унаслідок використання застарілої техніки і технології виробництва продукції, неефективної організації виробничого процесу, яка повинна відображати ступінь відповідності технологій, які застосовуються на підприємстві, сучасним світовим аналогам щодо ресурсозбереження та безпеки персоналу.

До основних негативних впливів техніко-технологічною безпеки відносяться дії, спрямовані на підрив технологічного потенціалу підприємства, порушення технологічної дисципліни, моральне старіння технологій, які використовуються, дефіцит кваліфікованих кадрів тощо.

Класифікація загроз при техніко-технологічній безпеці підприємства (рис. 2).

Для забезпечення техніко-технологічної безпеки підприємства треба розрахувати ефективність заходів щодо запобігання загроз, усунення ризиків з нанесенням потенційних збитків. Структура техніко-технологічної безпеки підприємства складається з наступних складових, яка наведена на рис. 3.

Найкращі підприємства харчової промисловості сертифіковані за стандартами ISO 9001 «Системи менеджменту якості» та ISO 22000 «Система менеджменту безпеки харчових продуктів», які аналізують небезпечні чинники і критичні точки контролю



Рис. 2. Класифікація загроз техніко-технологічної безпеки підприємства

Джерело: складено на підставі [9; 10; 11]

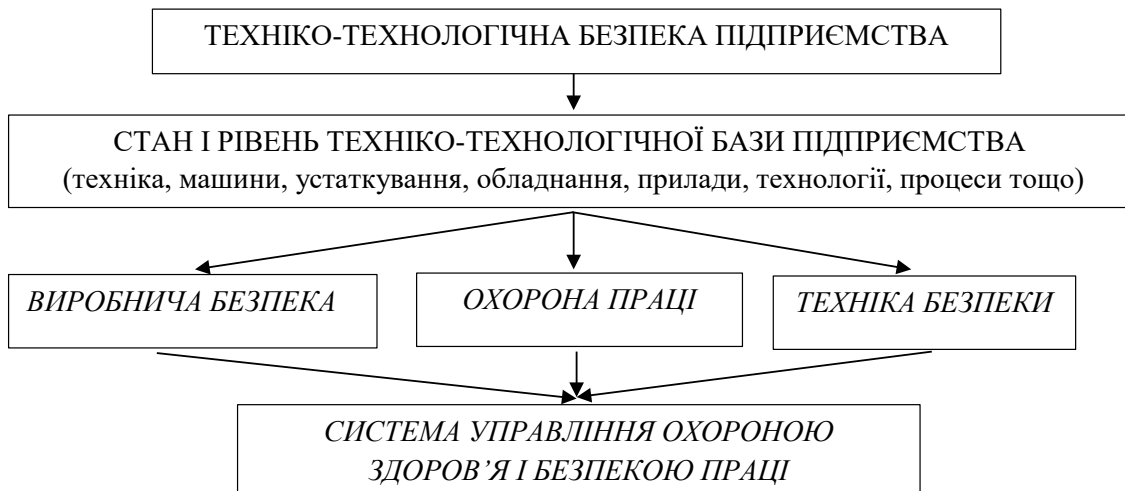


Рис. 3. Структура техніко-технологічної безпеки підприємства

Джерело: авторська розробка

(НАССР), ISO 45001 «Системи управління охороною здоров'я та безпекою праці», що повністю відповідає сучасним вимогам забезпечення техніко-технологічної безпеки, організації і нормування праці на підприємствах.

Стандарт ISO 45001 – це збірник найсучасніших світових вимог до охорони здоров'я і безпеки праці, які були зібрані з передового досвіду Міжнародної Організації Праці, та існуючих норм та стандартів. Тому, підприємство, що працює за вимогами цього стандарту має переваги [12]: зменшення рівня травматизму і професійних захворювань; зменшення витрат на лікарняні і страхові виплати; підвищення лояльності співробітників, що зменшить плинність кадрів і підвищить продуктивність праці; зміцнення іміджу компанії; готовність до перевірок контролюючих органів, що зменшить можливість отримання штрафів.

Отже, впровадження системи управління охороною здоров'я та безпекою праці впливає на забезпечення високого рівня техніко-технологічної безпеки підприємства. А рівень техніко-технологічної безпеки підприємства впливає на рівень організації і нормування праці завдяки своїм принципам і вимогам.

Сьогодні в організації і нормуванні праці підприємств харчової промисловості відбуваються негативні явища, коли відсутня наукова обґрунтованість встановлення норм праці, розрахунки норм праці не враховують вимоги техніко-технологічної безпеки до обладнання, технічного оснащення робочих місць, відповідної кваліфікації працівників. Заради хибної економії спрощують технологію та зменшують рівень деталізації аналітико-розрахун-

кової роботи під час спостереження, беруть людей без профільної освіти. Наслідками є зниження якості результатів праці, порушення вимог і правил до створення сприятливих умов та безпеки праці. Спостерігається небажання керівників підприємств впроваджувати стандарт ISO 45001:2018.

Позитивним моментом є підготовка здобувачів освітнього ступеня бакалавр спеціальності 073 «Менеджмент» освітньої програми «Менеджмент персоналу» в Національному університеті харчових технологій як висококваліфікованих фахівців з організації і нормування праці для підприємств харчової промисловості.

Висновки. Для удосконалення організації і нормування праці на підприємствах харчової промисловості з урахуванням принципів соціально-економічної безпеки, пропонується: розроблення норм праці для різних видів робіт з обслуговування виробництва, управлінської і інноваційної (творчої) праці; впровадження технічно обґрунтованих норм (норм часу, виробітку, обслуговування з урахуванням можливостей сучасної техніки й технології виробництва, передових методів і прийомів праці, випуску нових видів продукції); підвищення технічної, економічної та психофізіологічної обґрунтованості норм, які будуть враховувати стать та вік працівників; проведення коригування типових галузевих нормативів часу з урахуванням вимог охорони праці, техніки безпеки і стандарту ISO 450016:2018; посилення контролю державної інспекції праці за рівнем обґрунтованості норм трудових витрат та умов праці на підприємствах з метою недопущення перевищення їх допус-

тимих значень; створення науково-методичної основи соціально-економічної оптимізації норм праці для жінок; заборону підвищення норм праці без проведення організаційно-тех-

нічних заходів у виробництві; впровадження нових методик розрахунку норм праці з урахуванням передового досвіду зарубіжних підприємств харчової промисловості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Арапов О.С., Дорошенко Т.М. Нормування праці як фактор підвищення ефективності виробництва. *Економічний аналіз*. 2017. Т. 27. № 4. С. 188–195.
2. Бутенко Д.С. Теорія управління персоналом на засадах нормування праці та дослідженні витрат робочого часу. *Молодий вчений*. 2019. № 1(2). С. 433–437. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2019_1\(2\)_44](http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2019_1(2)_44)
3. Водянка Л.Д., Зрибнєва І.П., Сибирка Л.А. Особливості нормування праці в сучасних кризових умовах господарювання. *Вісник Чернівецького торгово-вельно-економічного інституту. Економічні науки*. 2017. Вип. 1-2. С. 98–105.
4. Ковальова О.М. Роль нормування праці в системі управління трудовим потенціалом. *Економічний простір*. 2020. № 153. С. 61–64.
5. Седляр М.О. Проблеми нормування праці в умовах становлення постіндустріального суспільства. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. 2020. Вип. 2. С. 281–286. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/sxeebu_2020_2_43
6. Холодницька А., Мозгова І. Оптимізація процедури нормування праці на підприємствах у сучасних умовах. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2019. № 4. С. 88–94. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/rpeu_2019_4_10
7. Черноіванова Г. Особливості визначення трудомісткості при нормування творчої та інноваційної праці. *Науковий вісник Одеського національного економічного університету*. 2016. № 3(235). С. 160–173.
8. Чернушкіна О.О., Царук В.Ю. Зарубіжний досвід нормування праці та можливість його застосування на підприємствах України. *Інноваційна економіка*. 2017. № 5-6. С. 85–90.
9. Соціально-економічна безпека: навчальний посібник / О. Безпалько, Т. Березянюк та інші. Київ : Вид-во «Кафедра», 2019. 278 с.
10. Смирная С.М. Соціально-економічна безпека підприємства у світлі концепції сталого розвитку. *Інфраструктура ринку*. 2020. Вип. 43. С. 282–287. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ifrctr_2020_43_52
11. Романовська Ю.А. Соціально-економічна безпека: зміст категорії та її об'єкти. *Бізнес Інформ*. 2019. № 6. С. 13–20.
12. ISO 45001:2018 Система управління охороною здоров'я і безпека праці. URL: <http://www.ukrstandart.net/ua/posluhy/iso-systemy-upravlinnia-iakestiu/iso-45001-2018>

REFERENCES:

1. Arapov O.S., Doroshenko T.M. (2017) Normuvannya pratsi yak faktor pidvyshchennya efektyvnosti vyrobnytstva [Labor rationing as a factor in improving production efficiency]. *Ekonomichnyy analiz*, T. 27, no. 4, pp. 188–195.
2. Butenko D.S. (2019) Teoriya upravlinnya personalom na zasadakh normuvannya pratsi ta doslidzhenni vytrat robochoho chasu [Theory of personnel management on the basis of labor rationing and research of labor costs]. *Molodyy vchenyy*, no. 1(2), pp. 433–437. Available at: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2019_1\(2\)_44](http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2019_1(2)_44)
3. Vodyanka L.D., Zrybnyeva I.P., Sybyrka L.A. (2017) Osoblyvosti normuvannya pratsi v suchasnykh kryzovykh umovakh hospodaryuvannya [Peculiarities of labor rationing in modern crisis management conditions]. *Visnyk Chernivets'koho torhovel'no-ekonomichnoho instytutu. Ekonomichni nauky*, vol. 1–2, pp. 98–105.
4. Koval'ova O.M. (2020) Rol' normuvannya pratsi v systemi upravlinnya trudovym potentsialom [The role of labor rationing in the system of labor potential management]. *Ekonomichnyy prostir*, no. 153, pp. 61–64.
5. Sedlyar M.O. (2020) Problemy normuvannya pratsi v umovakh stanovlennya postindustrial'noho suspil'stva [Problems of labor rationing in the conditions of formation of post-industrial society]. *Shhidna Yevropa: ekonomika, biznes ta upravlinnya*, vol. 2, pp. 281–286. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/sxeebu_2020_2_43
6. Kholodnyts'ka A., Mozhova I. (2019) Optymizatsiya protsedury normuvannya pratsi na pidpryyemstvakh u suchasnykh umovakh [Optimization of labor rationing procedure at enterprises in modern conditions]. *Problemy i perspektyvy ekonomiky ta upravlinnya*, no. 4, pp. 88–94. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ppeu_2019_4_10
7. Chernoiivanova H. (2016) Osoblyvosti vyznachennia trudomistkosti pry normuvannia tvorchoi ta innovatsiinoi pratsi [Features of determination of complexity at normalization of creative and innovative work]. *Naukovyi visnyk Odeskoho natsionalnoho ekonomichnoho universytetu*, no. 3(235), pp. 160–173.

8. Chernushkina O.O., Tsaruk V.Yu. (2017) Zarubizhnyy dosvid normuvannya pratsi ta mozhlyvist' yoho zasto-suvannya na pidpryyemstvakh Ukrayiny [Foreign experience of labor rationing and possibility of its application at the enterprises of Ukraine]. *Innovatsiyana ekonomika*, no. 5–6, pp. 85–90.

9. Sotsial'no-ekonomichna bezpeka (2019): navchal'nyy posibnyk / O. Bezpalko, T. Berezyanko ta inshi. Kyiv: «Kafedra», 278 p. (in Ukrainian)

10. Smirnaya S.M. (2020) Sotsial'no-ekonomichna bezpeka pidpryyemstva u svitli kontseptsiyi staloho rozvytku [Socio-economic security of the enterprise in the light of the concept of sustainable development]. *Infrastruktura rynku*, vol. 43, pp. 282–287. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ifrctr_2020_43_52

11. Romanovs'ka Yu.A. (2019) Sotsial'no-ekonomichna bezpeka: zmist katehoriyi ta yiyi ob'yekty [Socio-economic security: the content of the category and its objects]. *Biznes Inform*, no. 6, pp. 13–20.

12. ISO 45001:2018 Occupational Health and Safety Management System. Available at: <http://www.ukrstandart.net/ua/posluhy/iso-systemy-upravlinnia-iakistiu/iso-45001-2018>